

ne sme biti dopustno, da bi si prevajalci dovoljevali spremembe in dopolnitve teksta, ne da bi to vsakokrat označili. Tako beremo na pr. str. 162: *anders Vasmer RussEW 3, 290*; ta podatek je iz l. 1958, kakor so poznejše tudi navedbe pod črto (n. pr. str. 1, 29).

Neprijetno presenetijo napake v citatu Valentina Vodnika na str. 123, kjer je govora o melodiji slovenskega naglasa: *nam kruh se ni dán — nam kruh še ni dán*, in: *ga popadne za vrät — ga popade za vrät*.

Poseben in kočljiv problem dela so podatki o številčnosti pripadnikov posameznih slovanskih jezikov. Številke, ki jih navaja Nahtigal, so vzete iz statistik med obema vojnama; v drugi izdaji jih zaradi nedosegljivosti novih podatkov ni mogel popraviti. Korenito pa jih je popravil prevajalec, kar bi nedvomno pozdravili, če bi navedel vire, iz katerih je povzel nove številke. Tako pa nas osupne primer Slovencev, ki so po Schützu nazadovali od 1,61 na 1,5 milijona, in primer Lužiških Srbov, ki so se v novih, sproščenih pogojih skrčili kar za tretjino (od 120 na 80 tisoč). Po veliki sovjetski enciklopediji jih je 150 tisoč, po knjigi Lehra-Splawińskiego, Kuraszkiwicza in Sławskega: Przeglad i charakterystyka języków słowiańskich, 1954, pa do 200 tisoč (str. 43). Po sovjetskih virih (Eniklopedični slovar, 1955) je Ukrajincev 42 milijonov, Schütz pa je Nahtigalovo predvojno število 38,81 še znižal na 37 milijonov.

Razumljivo je, da upošteva Nahtigal makedonski knjižni jezik šele v drugi izdaji, vendar ga ob razlagi pojavov, kjer bi moral poleg bolgarskega omeniti tudi makedonsko stanje, ne navaja dosledno; prav tako ne navaja primerov, kjer se makedonski in bolgarski knjižni jezik razhajata. Prevajalec ga je skušal v tem dopolniti (na str. 249, ko je govora o izgubi infinitiva, je n. pr. poleg bolgarskega upošteval tudi makedonski jezik), vendar žal ni bil dovolj vztrajen. Odpravil pa je neroden anahronizem, ko je Nahtigalov izraz *maloruski* dosledno prevajal za *ukrainisch* (in ne: *kleinrussisch*).

Od Nahtigalovih pogledov se je prevajalec občutno odmaknil v bibliografiji. V predgovoru omenja, da jo je na novo sestavil in prilagodil stanju nemških seminarških knjižnic; z Nahtigalovo pa ima res malo skupnega. Nahtigal navaja v drugi izdaji okrog 850 publikacij, nemška izdaja pa samo okrog 350, in še med temi veliko novih, objavljenih v zadnjem desetletju. Razen tega je v novi bibliografiji poudarjena nemška splošno lingvistična in slavistična literatura. Tako je med deli iz splošne lingvistike na prvem mestu: Porzig, *Das Wunder der Sprache* (v prvi izdaji, čeprav je pred nekaj leti izšla druga, precéj popravljena izdaja), kar je več kot čudno, kajti očitni namen tega dela je popularizacija vede o jeziku, njegov koncept pa je nedvoumno idealističen in tu j Nahtigalovemu pogledu na jezik. Razen tega so bile knjige in razprave v Nahtigalovi bibliografiji povezane z nastankom in z vsebinsko strukturo *Slovanskih jezikov*; avtor je omenjena dela in njihovo vrednost poznal. Jasno je, da je bilo Schützu predvsem od tega, da bi nemškemu študentu slavistike nudil čim bolj dostopne in sodobne bibliografske napotke, Nahtigal pa nam je s svojo bibliografijo *Slovanskih jezikov* razen širšega pregleda literature dal še vpogled v tip svoje strokovne in znanstvene delavnice, kar za nas ni nepomembno.

Že tendenca ali vsaj nedopustna malomarnost pa se nam zdi, da so v bibliografiji in v uvodnem poglavju deloma pravilno navedena in deloma prevedena krajevna imena. V tem se je Nahtigal neomajno držal pravila, da je pisal imena krajev v navedenih publikacijah natančno po izvirniku. Schützu pa se je zdelo prav, da je nekatere kraje dosledno ponemčil, druge pa samo ponekod. Tako moramo v njegovem prevodu *Slovanskih jezikov* brati Prag namesto Praha, Brünn namesto Brno, Krakau za Kraków; enako še Posen, Warschau in tudi Laibach (v primeru Pleteršnikovega slovarja).

Velika zasluga pričujočega prevoda je nedvomno v tem, da si bo slovenska znanstvena knjiga pridobila nove in nove bralce, saj je znano, da so bili Nahtigalovi *Slovanski jeziki* že doslej priljubljeni med predavatelji slavistike po vsem svetu, tuji študentje slavistike pa so jih zaradi pičlega poznavanja slovenskega jezika le s težavo uporabljali; ko bodo v kratkem izšli še v ruskem prevodu, bomo *Slovanske jezike* lahko šteli za enega najbolj razširjenih slavističnih priročnikov.

Franc Jakopin

NOVI POGLEDI NA PISMENI JEZIK

Slovenci v svojih pogledih na jezik v celoti, zlasti pa na pismeni jezik, danes verjetno precej zaostajamo za drugimi Slovani. To se pozna vsem našim današnjim učnim knjigam slovenščine in tudi novemu Slovenskemu pravopisu. Ne gledamo razvoja jezika pred seboj in vnaprej, marveč nam je pogled vse preveč obrnjen nazaj, v preteklost, v zgodovino jezika in etimologijo. Pa še nekaj: vse preveč se pehamo za nekim

zvišenim literarnim jezikom, ki ga niti pisatelji in pesniki ne znajo in ne pišejo (in celo vsak jezikoslovec ne!), pri tem pa skoraj pozabljam, da ima jezik še sto drugih funkcij v vsakdanjem življenju. Najbrž mnoge pri tem moti izraz književni jezik, ker si pri tem predstavljamo samo jezik v tako imenovani »lepi knjigi«, jezik književnosti. A ta jezik je le eden izmed funkcionalnih jezikov. Nekoliko manj zavaja izraz knjižni jezik, ker si z njim vsaj lahko mislimo jezik v tiskani knjigi sploh, ne samo leposlovni jezik. Gotovo je, da pri tem ne gre zgolj za stilne razlike. Toda tudi v slovenskem jeziku se tiska nešteto drugih stvari: časnikov, časopisov, propagandnih brošur, letakov, lepakov, uradnih obrazcev, raznih napisov itd., itd. Da v njih jezik ne mora in ne more biti tak kakor n. pr. v pesmih, romanih in dramah, je pač vsakemu jasno. In koliko se piše in danes tudi tipka, pa se nikdar ne tiska: zasebna, trgovska in podobna pisma, poročila itd. Ljudi, ki morajo vsak dan pisati v svojem jeziku neknjižne stvari, je stokrat več kot tistih, ki svoje stvari tiskajo v knjigah. Že samo zato je izraz knjižni ali celo književni jezik mnogo preozek za vse to, kar je v njem treba pisati. Izraz, ki objame vse funkcije modernega jezika, je pismeni jezik; nemški »Schriftsprache« in češki »spisovný jazyk« povesta isto. Izraz književni jezik, po francoskem »langue littéraire«, se je pri nas začel uporabljati samo za jezik leposlovja. S tem pa so se zanemarile vse druge funkcije jezika.

Ne mislim tukaj govoriti o današnjem funkcijskem jezikoslovju, opozoril bi le na to, da si to jezikoslovje danes močno utira pot tudi v Sovjetski zvezi; prim. referat K. Horálka o knjigi prof. A. A. Reformatskega Vvedenje v jazykoznanje, Moskva 1960, v časopisu Slovo a slovesnost (ČSAV), XXII, 1961, str. 147. sl.

V diskusijah o pravilnem pisanju slovenščine sploh se navadno poudarja, da mora biti vsak spis vsaj gramatično pravilen. Toda kaj je gramatično pravilno? Pojem gramatične pravilnosti je zame zelo relativen. Že tri desetletja dvomim, da so to res le pravila slovnice, in sem ta dvom večkrat izrekel že pred vojno v svojih radijskih predavanjih Slovenščina za Slovence. Slovenska slovnica 1956 pravi na str. 9, da pismenemu jeziku določuje razvoj »ne samo ljudski govor, marveč tudi raba najboljših pisateljev« (podčrtal KČ). To razumem tako, da naj pisatelji pišejo ljudski govor in samo pisanje najboljših pisateljev naj bo norma za slovnice. Tako smo torej zopet srečno prišli do leposlovnega jezika in v tem začaranem krogu se neprestano vrtime: vpijemo ljudski govor (pa si že s tem izrazom vsak nekaj drugega predstavlja, ker nam pojmi niso prečiščeni), a se na neštevilne potrebe pišočin ljudi in na njihov način izražanja ne oziramo. Tukaj nekaj ni v redu.

Nujno bi nam bila potrebna široka anketa o današnjem pismenem jeziku, kakor jo je priredil n. pr. Inštitut za ruski jezik Akademije znanosti SSSR, preden so se sestavljavci ruske akademijske slovnice lotili svojega posla. — Tudi Čehi delajo tako. Ko sem si junija letos v Pragi ogledoval delo Ústava pro jazyk český češkoslovaške akademije znanosti, mi je predstojnik inštituta prof. Havránek govoril tudi o njihovih pripravah za akademijsko normativno slovnico češčine. Dal mi je tudi tiskani (82 strani) Dotazník o spisovné mluvnické normě (Vprašalnica o pismeni slovnicih normi). Že iz razgovora s prof. Havránkom in njegovimi sodelavci sem videl, da iščejo novih potov za sestavo normativne slovnice in da gledajo na problem v prvi vrsti s stališča družbene funkcije jezika. Iz uvoda v Vprašalnico in iz same Vprašalnice se dobro vidijo njihovi novi pogledi:

Kot vsak družbeni pojav se stalno spreminja tudi jezik, hitreje in vidneje v besednem zakladu, počasneje in manj vidno v glasovih, še počasneje in še bolj neopazno v slovnicih strukturi, t. j. v pravilih, po katerih se ravna pregibanje in spreminjanje besed in njihovo združevanje v stavke. Tudi pismeni jezik se razvija in predeluje, čeprav je ta razvoj precej vezan in ga zavira že samo poslanstvo pismenega jezika, da je sredstvo za sporazumevanje celega naroda v najrazličnejših rečeh njegove gmotne in duhovne kulture; zavira pa ga tudi pisana oblika, v kateri pismeni jezik najčešče nastopa. Neogibnost razvoja jezika, ki mora zadovoljevati vedno novim in novim družbenim nalogam, se mora spraviti v sklad z zahtevo po njegovi enotnosti in ustaljenosti, ki izhaja iz osnovne družbene funkcije jezika. Zato nobena slovnica ne more biti končna, enkrat za vselej. Prav tako ne drugi jezikovni priročniki. Vsaka kodifikacija pravil pismenega izražanja tudi nujno zaostaja za živo jezikovno rabo, za njegovo družbeno obvezno normo. Zato more prej ali slej med obema v posameznostih priti do nasprotij. Taka nasprotja med teorijo in prakso, med rabo in pravili je treba odstraniti, da pravila uporabnikov pismenega jezika ne vznemirjajo in ne zavajajo v zmedo. To je potrebno zlasti danes, ko je zaradi družbenih, političnih in gospodarskih sprememb pismeni jezik postal dostopen najširšim plastem naroda.

Dalje se pravi v uvodu, da je, kar se tiče zunanje, pismene oblike češkega jezika, t. j. pravopisa, kodifikacija, ki naj popravi od časa do časa se ponavljajoča nasprotja v pisavi, že pripravljena. Besedni zakonci pismene češčine je že objavljen v akademiskem Priručnem slovníku, v slovarju Váše-Trávníčka in tudi v novem tridelnem akademiskem slovarju (v snopičih izhaja že II. del). Sedaj se pripravljajo na podrobno obdelavo slovníčne zgradbe pismenega jezika, ki naj bi zajela vse drobne in malo vidne spremembe, ki so se v nji izvršile od preporoda do današnje burne dobe, in ki naj bi v pravilni kodifikaciji pokazala današnjo pismeno češčino in ji zagotovila stalnost.

Takšna kodifikacija pa se mora opirati na zanesljivo poznavanje današnjega stanja pismenega jezika v vsej njegovi širini, opirati se mora na poznavanje njegove resnične sedanje norme in njegovih razvojnih tendenc, njegovih kolebanj in negotovosti. En način, da se spozna resnično stanje sedanjega jezika, je temeljito ekscerpiranje slovníčnih pojavov v strokovni in lepi literaturi, dnevnem tisku itd. Takšno ekscerpiranje pa pokaže le končno fazo poti, po kateri pride beseda iz glave pišočega k bravcu, pokaže nam besedo, kakor je bila natisnjena, in tudi, kako deluje, ne pokaže pa vedno tudi resnične piševe jezikovne zavesti in njegovega jezikovnega čuta.

To je posledica ne samo tega, da se pišočiči često očitno podreja veljavni kodifikaciji tudi tam, kjer je v očitnem nasprotju z njegovim lastnim jezikovnim čutom, marveč tudi posledica tega, da je tiskana beseda včasih samo odraz raznih zunanjih posegov v tekst, uredniških, korektorskih ipd., ki jih avtor naknadno često niti ni odobril. Zato je nujno potrebno, da se podoba jezika, ki nam jo prikazuje ekscerpiranje tekstov, dopolni tudi s stališča lastnega jezikovnega čuta piševega.

V prvi etapi (z omenjeno vprašalnico) so se Čehi lotili obdelovanja oblikovne strukture pismene češčine. Iz glavnih pojavov, v katerih se kaže negotovost, kolebanje ali očitno nasprotje med rabo in kodifikacijo, t. j. veljavnimi in uporabljanimi priročniki, so sestavili vprašalnico in jo razposlali osem sto ljudem vseh pišočih stanov, ki se zanimajo za češki jezik, s prošnjo, da na vprašanja v sami vprašalnici odgovorijo, kakor je v njej nakazano. Izrečno pa prosijo vse anketirance, da vprašalnico izpolnjujejo počasi in samo po svojem jezikovnem občutku pismene češčine in da v negotovosti pod nobenim pogojem ne smejo iti gledat v slovnice, pravopisna pravila ipd. Samo tako se morejo ugotoviti vse negotovosti današnjih tvorcev pismenega jezika.

Izpolnjevalec izpolnjuje vprašalnico takole:

1. Če od dveh navedenih oblik (večinoma v stavku) uporablja samo eno, podčrta to, drugo pa prečrta.
2. Če eni obliki daje prednost, jo podčrta, pri drugi pa dostavi: redkeje, ne uporabljam ipd.
3. Če obe obliki enako uporablja, podčrta obe.
4. Če med obema pismenima oblikama dela slogovno razliko, pripiše slogovno vrednost, n. pr.: umetno, uradno, samo knjižno, papirnatost, samo pogovorno, familiarno itd.
5. Če nobene od navedenih oblik nima za pravilno, prečrta obe in pripiše obliko, ki jo sam rabi.

Podobnih načel kot navedena vprašalnica se drži tudi tipkani pregled problemov ekscerpiranih slovníških pojavov. Sintaktično vprašalnico pa šele sestavljajo.

Rudolf Kolaric

ZAPISKI IN OPOMBE

(Glej JiS 1959/60, št. 7 in 8)

5. *Agitater 1942*. Po iniciativi in po nalogu IO OF se je začela konec junija in v začetku meseca julija oblikovati na tedanjem prvem slovenskem osvobojenem ozemlju na Dolenjskem skupina, ki naj bi prevzela neke agitacijske in propagandne naloge in se polagoma izoblikovala v agitater v najširšem pomenu besede. Bila naj bi nekako »profesionalna« enota, ki bi si ustvarjala svoj govorni, recitacijski in pevski program in ga posredovala predvsem vojaškim enotam, pa tudi civilnemu zaledju. Od prvotno zgolj recitacijskega in pevskega programa naj bi polagoma prešla tudi k igranju manjših iger in skečev, upoštevajoč pač svojo maloštevilnost, vsakokratno improvizacijsko možnost in agitacijsko-propagandno porabnost razpoložljivih besedil. Skupina ni imela svojega imena, zato se mi zdi, da bi zanjo lahko uporabljali ime »agitater«, kakor so oblikujočo